

Андрій ЦЮЦЯК

РОЗВИТОК РЕСТОРАННОЇ ГАЛУЗІ ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Проаналізовано основні економічні показники діяльності закладів харчування Івано-Франківської області та висвітлено домінуючі фактори, що визначають їх розвиток. Досліджено існуючі проблеми та наведено пропозиції щодо покращання соціально-економічного розвитку підприємств ресторанного господарства Івано-Франківщини.

Ключові слова: ресторанне господарство, ринок, мережа, оборот ресторанного господарства, роздрібний товарооборот, доходи.

Цюцьяк А. Развитие ресторанной отрасли Ивано-Франковской области. Проанализированы основные экономические показатели деятельности заведений питания Ивано-Франковской области и освещены доминирующие факторы, которые определяют их развитие. Исследованы существующие проблемы и приведены предложения для улучшения социально-экономического развития предприятий ресторанного бизнеса Ивано-Франковской области.

Ключевые слова: ресторанное хозяйство, рынок, сеть, оборот ресторанного хозяйства, розничный товарооборот, доходы.

Постановка проблеми. Сьогодні у суспільному житті країни все більшого значення набуває такий вид економічної діяльності, як ресторанне господарство (РГ), розвиток якого залежить від соціально-демографічних, економічних і культурних особливостей певного регіону. Діяльність дослідної сфери має забезпечувати: належну організацію раціонально збалансованого харчування споживачів на наукових засадах; вивільнення часу громадян, зайнятих приготуванням їжі у домашніх умовах; раціональніше використання обладнання та продуктів харчування; поступове зниження собівартості продукції харчування; більш повне задоволення соціально-культурних потреб споживачів.

Сучасний стан національної економіки вимагає впровадження новітніх методів оцінювання ефективності функціонування підприємств різних організаційно-правових форм господарювання та видів економічної діяльності. Задля прийняття виважених управлінських рішень щодо підвищення ефективності роботи закладів РГ необхідно оцінювати їхню діяльність із позиції досягнення найоптимальніших фінансових результатів. Водночас відсутність належного регулювання розвитку мережі підприємств РГ зумовлює деформацію інфраструктури цієї сфери. З огляду на зазначене вище, проблемні питання, пов'язані з оцінкою сучасного стану та тенденцій розвитку підприємств харчування, є достатньо актуальними.

Висвітленню питань, зумовлених оцінкою розвитку закладів РГ, присвячено наукові праці А. А. Мазаракі, Н. О. П'ятницької, Л. В. Фролової, Н. М. Варваріної, Г. Г. Єрмоленко, Н. Є. Панаріної [1–4] та ін.

Однак проведені дослідження здебільшого стосуються розвитку ресторанного бізнесу в масштабах держави, а на регіональному рівні, зокрема в Івано-Франківській області, практично відсутні.

Метою дослідження є оцінка сучасного стану функціонування закладів ресторанного господарства Івано-Франківської області, а також визначення перспектив розвитку підприємств харчування цього регіону.

Матеріали та методи. Інформаційна база для написання статті – нормативні акти України, офіційні матеріали Державної служби статистики України та Головного управління статистики в Івано-Франківській області, а також дані підприємств РГ [5–11]. Методи наукового пізнання, системного підходу та узагальнення застосовувалися для комплексної оцінки основних економічних показників діяльності підприємств РГ Івано-Франківської області, а методи порівняння та графічного зображення – під час аналітичних досліджень.

Результати дослідження. Успішна економічна діяльність підприємств РГ залежить насамперед від одночасної реалізації таких факторів: наявності у споживачів потреб у харчуванні й обслуговуванні та їхньої можливості оплатити надані послуги [2, с. 96]. На розвиток ринку РГ впливають різні фактори (зовнішнього та внутрішнього середовища) – одні виступають каталізатором його розширення, а інші гальмують його подальший розвиток. До найбільш вагомих факторів зовнішнього середовища можна віднести: стабільність економічної політики держави; нормативно-правове забезпечення; рівень державного регулювання; податкова, інвестиційна, цінова політика держави; купівельна спроможність населення. Внутрішніми факторами впливу є: концепція закладу ресторанного господарства; стан матеріальних, трудових і фінансових ресурсів; технологія організації виробництва; асортимент і обсяг реалізації товарних запасів; фінансовий результат діяльності тощо.

Дослідження статистичної інформації та практичної діяльності закладів харчування уможливили оцінювання структурних змін мережі РГ Івано-Франківської області, що дало змогу сформулювати рекомендації стосовно нівелювання дисбалансу в розвитку таких підприємств. Характеристику показників, що визначають стан РГ області за 2009–2012 рр., наведено у *табл. 1*.

До важливих показників функціонування суб'єктів господарювання, що визначають їх місце та роль в економіці країни, прийнято відносити кількість і масштаби діяльності. З одного боку, науково-технічний та соціально-культурний рівень розвитку РГ є відображенням загального рівня розвитку економіки, тоді як з іншого – стимулює позитивні зміни економічного потенціалу країни [3, с. 18]. За статистичними даними, станом на 1 січня 2013 р. в Івано-Франківській області функціонувало 528 об'єктів РГ (*рис. 1*), розрахованих на 31.3 тис.

посадкових місць або в середньому 59 місць на один об'єкт (в Україні цей показник становить 70 місць на один об'єкт).

Таблиця 1

Показники економічного розвитку підприємств ресторанного господарства Івано-Франківської області (2009–2012 рр.) *

Показник	Рік				Темпи зростання, %		
	2009	2010	2011	2012	2010 до 2009	2011 до 2010	2012 до 2011
Кількість підприємств РГ, од.	714	583	552	528	-18.3	-5.3	-4.3
Кількість посадкових місць у підприємствах РГ, місць	39187	32897	32502	31313	-16.1	-1.2	-3.7
Кількість місць у середньому на один об'єкт РГ, місць	55	56	59	59	1.8	5.4	0.0
Забезпеченість населення об'єктами РГ на 10 тис. осіб, од.	5	4	4	4	-20.0	0.0	0.0
Оборот РГ, млн грн, у т. ч.:	647.2	718.4	790.2	992.6	11.0	10.0	25.6
– підприємств (юридичних осіб)	102.3	107.0	107.1	109.2	4.6	0.1	2.0
– фізичних осіб – підприємців	544.9	611.4	683.1	883.4	12.2	11.7	29.3
Оборот РГ на одну особу, грн	469	520	573	719.2	10.9	10.2	25.5
Питома вага збиткових підприємств, у % до загальної кількості підприємств	23.7	26.5	24.1	26.4	11.8	-9.1	9.5
Кількість найманих працівників, осіб	1422	1387	1062	1203	-2.5	-23.4	13.3
Середньомісячна заробітна плата, грн	676.67	870.06	866.10	1147.46	28.6	-0.5	32.5

* Розраховано на основі даних Державної служби статистики України за відповідні роки [5].

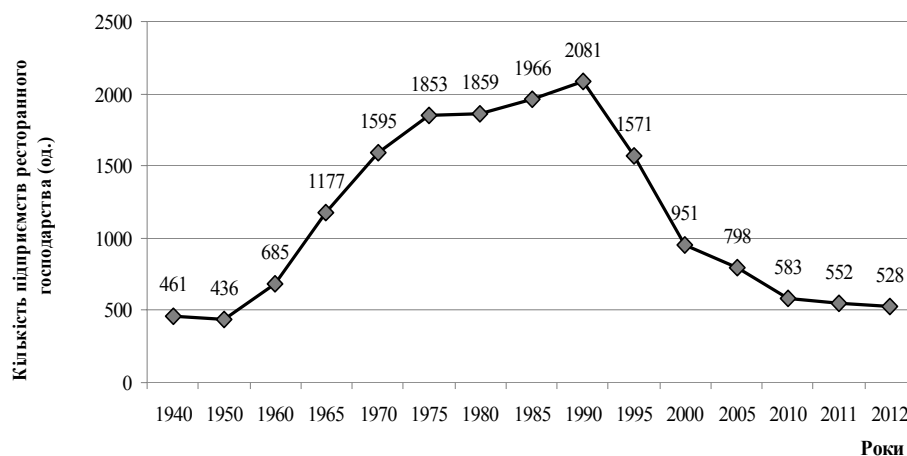

Рис. 1. Динаміка розвитку кількості підприємств ресторанного господарства Івано-Франківської області за 1940–2012 рр.

(Розроблено автором на основі даних Державної служби статистики України за відповідні роки [7])

Отже, із 1990 р. розпочалася негативна тенденція скорочення кількості підприємств ресторанного господарства (на 1529 од.), спричинена впливом таких несприятливих факторів, як: зменшення наявного населення (на 49.6 тис. осіб); звуження масштабів діяльності підприємств різних галузей народного господарства; зростання витрат на здійснення виробничо-торговельної діяльності закладу; підвищення цін на продукцію та супутні послуги; високий рівень загальної інфляції в країні; зменшення реальних доходів населення; зниження рівня рентабельності та якості обслуговування споживачів тощо. Скорочення мережі об'єктів РГ перш за все відбулося внаслідок закриття так званих соціально орієнтованих підприємств харчування, функціонуючих при промислових підприємствах, навчальних закладах, установах тощо. Зазначене супроводжувалося певними змінами в організації роботи підприємств РГ, трансформацією вимог до приготування та оформлення страв, посиленням уваги до потреб споживачів із урахуванням їх платоспроможності [1, с. 8].

Порівняно з 2011 р. кількість закладів харчування області зменшилася на 24 од., або на 4.5 %. Водночас наведена тенденція згортання мережі РГ дещо уповільнилась, оскільки порівняно з 2005 р. кількість таких закладів в Івано-Франківській області зменшилася на 33.8 %. Ці обставини безпосередньо вплинули на скорочення в них кількості посадкових місць (відносно до попереднього року на 1189 місць). Разом з тим кількість місць у середньому на один об'єкт РГ зросла, що зумовлено укрупненням підприємств дослідної галузі.

Розглядаючи територіальне розміщення закладів РГ, слід зазначити, що у міських поселеннях області зосереджено 62 % таких підприємств, а 38 % припадає на сільську місцевість (рис. 2). У містах області кількість посадкових місць у підприємствах РГ у середньому на 7 од. більше, ніж у сільській місцевості.

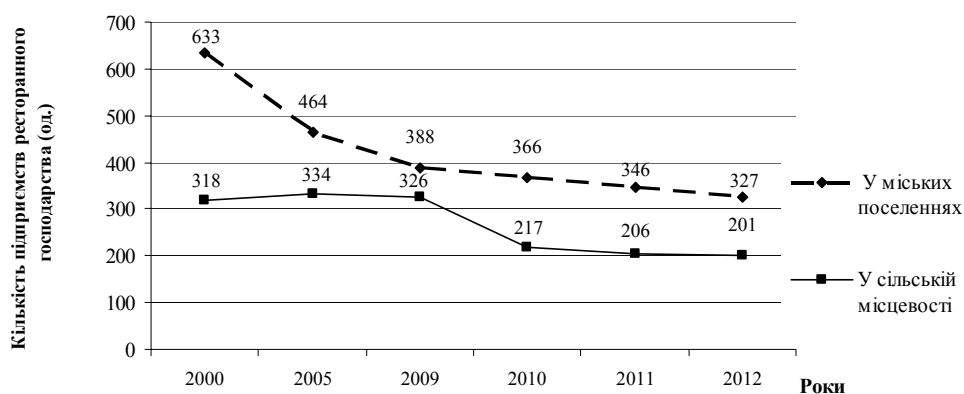

Рис. 2. Територіальне розташування підприємств ресторанного господарства Івано-Франківської області в 2000–2011 рр.

(Розроблено автором на основі даних Державної служби статистики України за відповідні роки [9])

Розміщення закладів РГ у містах і районах області є нерівномірним. Найбільша їх кількість зосереджена у м. Івано-Франківськ, Галицькому, Калуському, Тлумацькому та Надвірнянському районах. Збільшення мережі відбулося винятково в м. Коломия (на 3.8 %) та Галицькому (на 33.3 %) і Рожнятівському (на 6.7 %) районах. За період з початку 2011 р. в містах області кількість об'єктів РГ зменшилася на 5.5 % і на кінець періоду становить 327 об'єктів на 22.1 тис. посадкових місць. У сільській місцевості порівняно з 2011 р. також відбулося зменшення кількості підприємств РГ на 2.4 %.

У загальній кількості підприємств торгівлі та РГ області питома вага закладів дослідної галузі становить 16.1 %, спеціалізацію яких в Івано-Франківській області наведено на *рис. 3*.

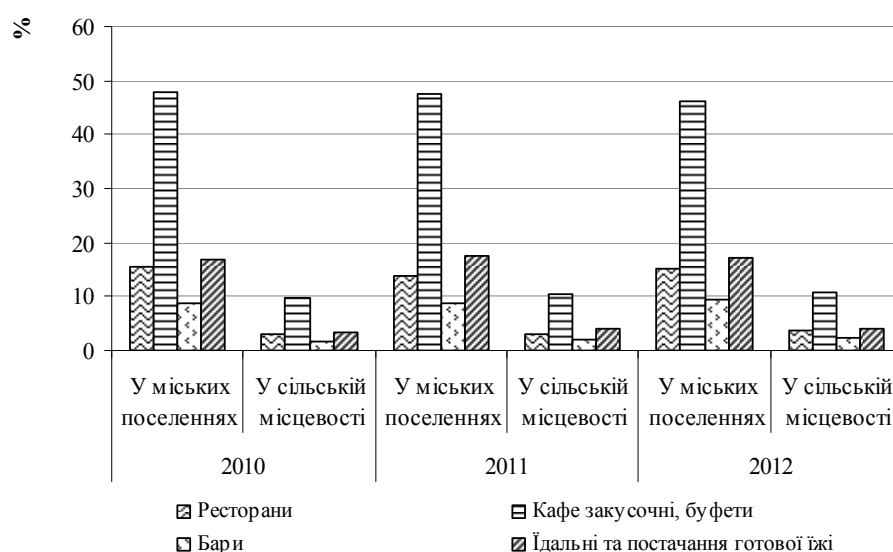

Рис. 3. Структура ресторанного господарства Івано-Франківської області (Розроблено автором на основі даних Державної служби статистики України за відповідні роки [5])

На типізацію підприємств РГ мають вплив демографічні, соціальні, культурологічні та інші чинники. Порівняно з 1 січня 2011 р. кількість кафе в області зменшилася на 5.6 %, барів – на 5.0, їдалень – на 4.1 %. Позитивна динаміка спостерігається тільки щодо зростання кількості ресторанів на 4.9 %. Наведене зумовило зміну в структурі мережі РГ області, яка має таку спеціалізацію: кафе, закусочні та буфети становлять більше половини усіх підприємств харчування – 271 од. (51.3 %), третина закладів формується за рахунок їдалень і підприємств із постачання готової їжі – 176 об'єктів (33.4 %); підприємствам області належить 43 ресторани (8.1 %) та 38 барів (7.2 %). Таким чином, найбільш затребуваними в області є кафе, закусочні та буфети (тобто підприємства із середнім рівнем цін на харчування і супутні послуги), що пояснюється невисокою платоспроможністю більшості відвідувачів таких закладів.

Забезпеченість населення Івано-Франківщини об'єктами РГ за розрахунком на 10 тис. осіб у 2012 р. становить 4 од., у містах – 5 од. (у попередньому періоді – 6 од.), а в сільській місцевості – 3 од. Рівень забезпеченості населення місцями на підприємствах РГ на 10 тис. осіб зменшився в міських поселеннях з 369 місць у 2011 р. до 338 місць у 2012 р. і, навпаки, зріс у сільській місцевості з 133 місць у 2011 р. до 141 місця в 2012 р.

Задля дослідження закономірностей розвитку підприємств РГ вкрай важливо оцінити зміну якісних показників діяльності підприємств харчування. Так, з розрахунку на одного мешканця в Івано-Франківській області через мережу РГ у середньому за місяць реалізовано споживчих товарів на 50.9 грн, що на 6.7 % більше, ніж у 2011 р. Цей показник перевищено в містах Яремче, Болехів, Івано-Франківськ, Коломия, а також у Верховинському, Долинському та Галицькому районах. Найнижчий рівень реалізації споживчих товарів із розрахунку на одного мешканця в Рожнятівському, Рогатинському, Тлумацькому та Городенківському районах.

Із розвитком мережі закладів харчування, власниками яких є підприємці – фізичні особи, частка обороту РГ юридичних осіб постійно зменшується. Так, у 2012 р. в Івано-Франківській області понад 87 % обороту РГ забезпечують заклади, що належать фізичним особам – підприємцям. Оборот РГ області в 2012 р. становив 844.1 млн грн, або 3.9 % загального обсягу продажу всіх споживчих товарів (рис. 4).

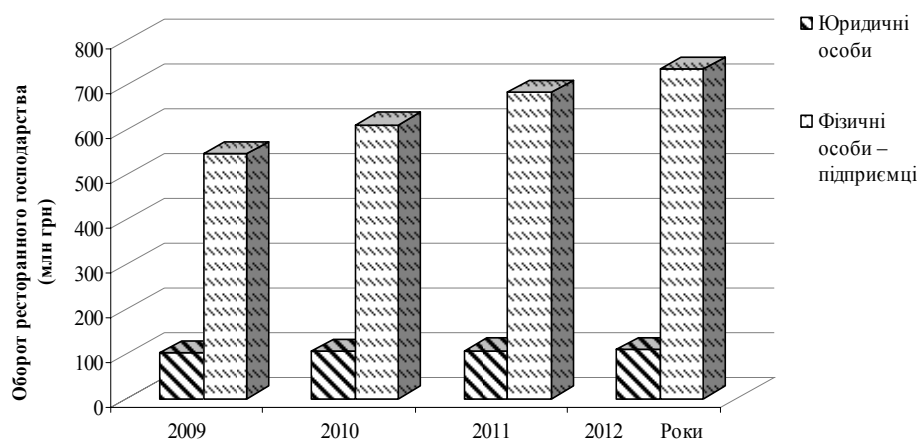

Рис. 4. Оборот ресторанного господарства Івано-Франківської області (Розроблено автором на основі даних Державної служби статистики України за відповідні роки [8])

Аналіз показників дає змогу визначити, що протягом 2009–2012 рр. продовжувалося зростання обороту РГ. Порівняно з 2011 р. його значення зросло на 6.8 % (з 2010 р. – на 10.0 %, а з 2009 р. – на 22.1 %). До обороту РГ включається роздрібний товарооборот підприємств, які здійснюють діяльність із ресторанного господарства, а також з 2005 р. розрахункові обсяги продажу через мережу РГ, що належить фізичним

особам – підприємцям [5, с. 105]. Частка юридичних осіб у загальному обороті РГ з кожним роком зменшується, і на 31 грудня 2011 р. становить тільки 13.6 %. Збільшення обсягу обороту дослідної галузі відбулося, з одного боку, під впливом зростання цін на продукцію закладів харчування, а з іншого – попит на ресторанный послуги залежить від доходів населення і запровадження нових видів послуг, зокрема, "страви на виніс", доставка страв додому, кейтеринг тощо.

При загальній позитивній тенденції спостерігається зменшення обороту в Надвірнянському (на 1.7 %), Рогатинському (на 4.9 %) та Рожнятівському (на 10.5 %) районах.

Експертами Центру економічного аналізу "PIA-Аналітика" на підставі даних Eurostat, МВФ та національних статистичних комітетів сформовано рейтинг країн щодо частки витрат на продукти харчування у структурі споживчих витрат, зокрема на харчування поза домом. Відповідно до проведених розрахунків середні витрати на харчування поза домом у структурі бюджету домогосподарств становлять 5.8 % (рис. 5).

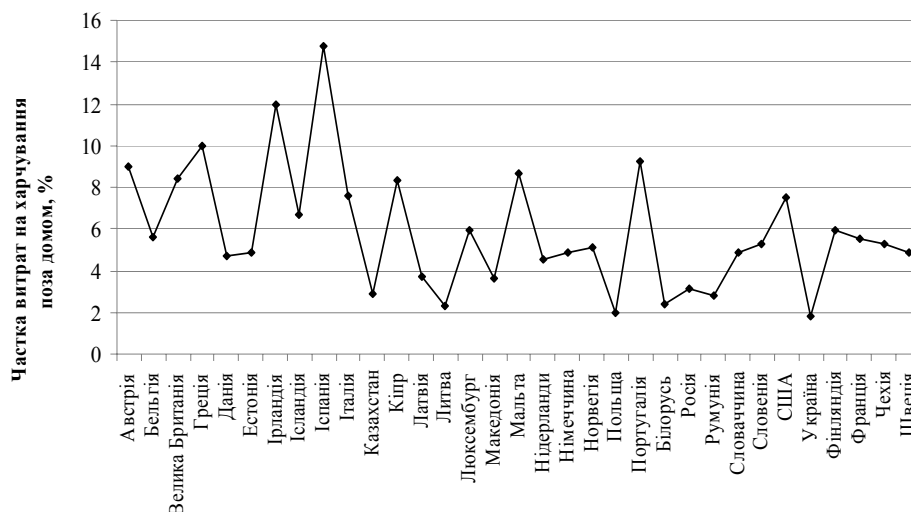

Рис. 5. Частка витрат на харчування поза домом у доходах домогосподарств різних країн

(Розроблено автором на основі даних Центру економічного аналізу "PIA-Аналітика" [11])

Отже, у структурі бюджету домогосподарств України витрати на харчування поза домом не перевищують 1.8 % усіх доходів населення, що є найнижчим показником з числа досліджуваних країн. Деяко випереджають наведений показник Польща та такі країни колишнього Радянського Союзу, як Литва, Білорусь, Казахстан, Росія. Така ситуація зумовлена *по-перше*, ментальним фактором – більша прихильність до домашньої кухні, ніж у європейських країнах; *по-друге*, економічним розвитком країн – рівень доходів населення у постсоціалістичних країнах залишається достатньо низьким. Найбільшу частку витрат, зумовлених ресторанными послугами, несуть громадяни Іспанії (14.8 %) та Ірландії (12.0 %). Для громадян цих країн характерним є витрачання більшої суми коштів на харчування поза домом, ніж на придбання харчових продуктів.

На оборот торгівлі, зокрема РГ, безпосередньо впливає рівень доходів населення, попит на послуги закладів харчування, конкурентоспроможність як продукції, так і закладу загалом. На *рис. 6* наведено взаємозв'язок доходів населення та обороту РГ.

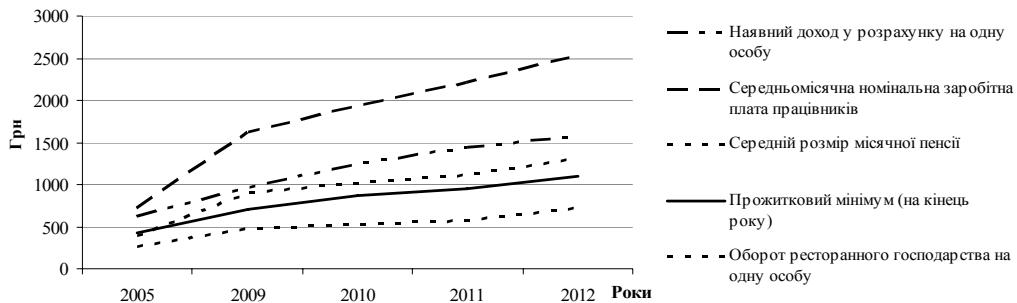

Рис. 6. Вплив доходів населення Івано-Франківської області на оборот ресторанного господарства за 2005–2011 рр., грн
(Розроблено автором на основі даних Державної служби статистики України за відповідні роки [10])

Аналіз показників констатує той факт, що за період 2005–2012 рр. середньомісячна номінальна заробітна плата населення області зросла на 1822 грн., або в 3.5 раза, тоді як середній розмір місячної пенсії – у 3.4 раза. Позитивна тенденція зростання доходів населення обумовила збільшення обороту РГ на одну особу, який в Івано-Франківській області порівняно з 2005 р. зріс на 177.7 %.

Роздрібний товарооборот РГ Івано-Франківської області в 2012 р. становить 109.2 млн грн (в Україні 12 559 млн грн), зокрема, у міських поселеннях – 87.8 млн грн (80.4 %), у сільській місцевості – 21.4 млн грн (19.6 %). Динаміку роздрібного товарообороту РГ Івано-Франківської області наведено на *рис. 7*.

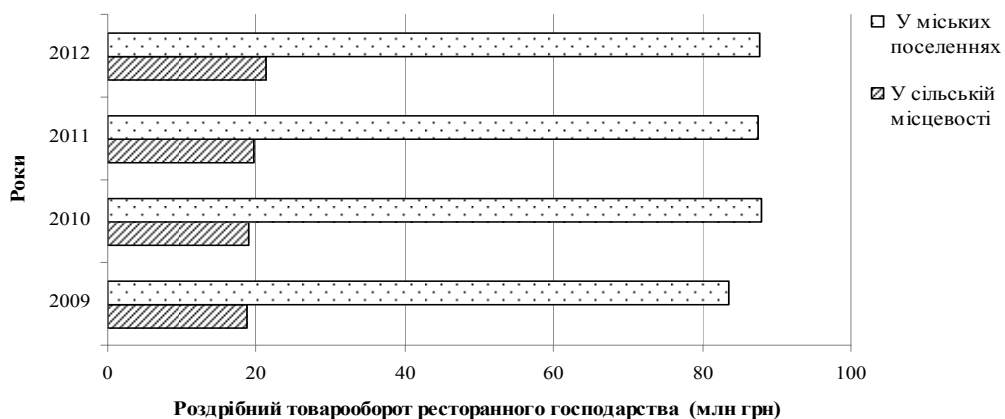

Рис. 7. Роздрібний товарооборот ресторанного господарства Івано-Франківської області за 2009–2012 рр.
(Розроблено автором на основі даних Державної служби статистики України за відповідні роки [6])

Аналіз тенденцій розвитку роздрібного товарообороту РГ свідчить про його позитивну динаміку. Найбільший його приріст (%) спостерігався у містах Яремче (75.0), Калуш (15.2) та Івано-Франківськ (2.9), а також у Верховинському, Городенківському та Рогатинському районах (12.5–7.4). Знизився фізичний обсяг роздрібного товарообороту (%) в Тлумацькому (40.0), Богородчанському (33.3), Галицькому (20.0), Коломийському (17.6), Надвірнянському (15.9), Долинському (15.2), Тисменецькому (15.0), Рожнятівському (10.0), Снятинському (8.3) та Косівському (6.3) районах. За досліджуваний період спостерігається тенденція до стабільного зниження частки Івано-Франківської області в роздрібному товарообороті РГ України. В 2009 р. цей показник становив 1.26 %, у 2010 р. – 1.13, у 2011 р. – 0.94, у 2012 р. – лише 0.87 %.

Підприємства, основним видом діяльності яких є забезпечення стравами та напоями, порівняно з 2011 р. на 8.2 % отримали більше доходу від реалізації продукції (товарів і послуг), сума якого становить 7.82 млн грн. Водночас досліджувані підприємства закінчили 2012 р. з негативним фінансовим результатом від звичайної діяльності, який становить 2.8 млн грн, що на 33.8 % менше, ніж за попередній період. Аналіз практичної діяльності підприємств РГ вказує на нерентабельність їхньої роботи, оскільки кожне четверте підприємство отримало збитки.

На зазначених підприємствах середня кількість найманих працівників за 2012 р. становила 1203 осіб, що на 14.57 % більше порівняно з попереднім роком. У загальній кількості найманих працівників на підприємствах Івано-Франківської області частка працівників закладів РГ становить 1.1 %. Середньомісячна заробітна плата одного найманого працівника в РГ за 2012 р. була 1 147.46 грн. Хоча порівняно з попередніми періодами зарплатня останніх зростала, такий рівень залишається не виправдано низьким: середньомісячна заробітна плата за всіма видами економічної діяльності Івано-Франківської області перевищує заробітну плату працівників РГ на 84.7 %.

Сьогодні вітчизняні заклади РГ поступово наближують виробничо-торговельну діяльність до загальноновизнаних міжнародних правил ведення бізнесу. Водночас до основних проблем функціонування підприємств РГ відносять необґрунтоване завищення цін, невідповідність цін типу й класу закладу; самовільне розширення асортименту реалізованої продукції, його невідповідність матеріально-технічній базі підприємства [4, с. 105]. Найвагоміші негативні чинники, що ускладнюють процес успішного розвитку РГ в Івано-Франківській області – недосконалість нормативно-правової бази; низький рівень купівельної спроможності населення; територіальна диспропорція та відсутність достатньої мережі РГ у сільській місцевості.

Висновки. Мережа об'єктів РГ Івано-Франківської області розвивається досить стрімко, однак дещо хаотично, без урахування маркетингової оцінки попиту населення на різні види ресторанних послуг. Потенціал ринку РГ Івано-Франківщини використовується не в повній мірі. У туристичному плані область є доволі привабливою, саме тому

необхідно здійснювати стратегічне управління розвитком туристичної індустрії, що позитивно вплине на формування належної інфраструктури підприємств харчування.

Передумовами успішного розвитку ресторанного бізнесу взагалі та на Івано-Франківщині зокрема є підвищення рівня доходів населення, заходи із нівелювання дисбалансу в розвитку мережі підприємств РГ та оптимізація їхньої структури. Також доцільно формувати мережу ресторанних мультикомплексів, закладів здорового харчування (салат-бари, кафе-пекарні, етнічні заклади харчування тощо), а також забезпечувати розширення спектру послуг, що надаються підприємствами РГ.

Перспективи подальших досліджень полягатимуть у висвітленні проблемних питань, зумовлених управлінням виробничо-торговельної діяльності підприємств РГ у сучасних умовах господарювання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Організація* обслуговування у закладах ресторанного господарства : підруч. [для вищ. навч. закл.] / [Мазаракі А. А., П'ятницька Н. О., П'ятницька Г. Т. та ін.]; за ред. Н. О. П'ятницької. — [2-ге вид. перероб. та допов.]. — К. : Центр учбової л-ри, 2011. — 584 с.
2. *Фролова Л. В.* Сучасний стан і тенденції формування рентабельності в підприємствах ресторанного господарства Донецької області // Л. В. Фролова, Л. Ю. Самусєва // Всеукраїнський наук.-вироб. журн. "Сталий розвиток економіки". — 2011. — № 7. — С. 95—101.
3. *Варваріна Н. М.* Структуризація мережі закладів ресторанного господарства в сучасних умовах / Н. М. Варваріна // Торгівля і ринок України : темат. зб. наук. пр. — 2010. — Вип. 30, Т. 1. — С. 18—22.
4. *Панарина Н. Е.* Ресторанное хозяйство автономной республики Крым: современное состояние и перспективы развития / Н. Е. Панарина, Г. Г. Ермоленко // Научный журн. "Культура народов Причерноморья". — 2010. — № 179. — С. 102—106.
5. *Роздрібна торгівля Івано-Франківської області* : стат. зб. — Івано-Франківськ : Голов. упр. стат. в Івано-Франківській області. — 2013. — 109 с.
6. *Індекси фізичного обсягу роздрібногo товарообороту підприємств за товарними групами за 2012 рік* : стат. бюл. — К. : Державна служба стат. України, 2013. — 25 с.
7. *Мережа роздрібногo торгівлі та ресторанного господарства підприємств на 1 січня 2013 року* : стат. бюл. — К. : Державна служба стат. України, 2013. — 118 с.
8. *Продаж і запаси товарів у торговій мережі та мережі ресторанного господарства (I том) за 2012 рік* : стат. бюл. — К. : Державна служба стат. України, 2013. — 45 с.
9. *Роздрібна торгівля України у 2012 році* : стат. зб. — К. : Державна служба стат. України, 2013. — 173 с.
10. *Статистичний щорічник Івано-Франківської області за 2012 рік* : стат. зб. — Івано-Франківськ : Голов. упр. стат. в Івано-Франківській області. — 2013. — 534 с.
11. *Центр економіческих исследований "РИА-Аналитика"*. — Режим доступа : <http://ria.ru/research>.

Стаття надійшла до редакції 03.12.2013.

Tsyutsyak A. The development of restaurant's business in Ivano-Frankivsk Region in Ukraine.

Background. In the article highlighted macro- and microeconomic factors influencing the activities of institutions nutrition Ivano-Frankovsk region. Conducted assessment of the current condition and trends development market restaurants study area. Singled out existing problems in the functioning company, basic type economic activity which aims to provide consumers with food and drinks, and outlines the main ways their solution.

Materials and methods. Information base for writing the article were formed by statutory enactments of Ukraine and official materials of State Statistics Service of Ukraine. Methods of scientific experience, systematic approach and generalization were applied for making a complex evaluation of key economic indicators of function of restaurant's business in Ivano-Frankivsk Region, and methods of comparison and graphic description were applied in analytical researches.

Results. Exercised comparative analysis share of the cost on food outside the home in the structure of the budget households in different countries. Received the result are compared with the domestic market restaurants. Established that share of the cost for restaurant services is merely 1.8 % of all income Ukraine. Specified due mentality of consumers and the current state of the national economy.

Conclusion. Proved necessity adoption appropriate measures aimed at leveling imbalance development network Institutions nutrition and optimize their performance.

Keywords: restaurant management, market, network, turnover of restaurant management, retail turnover, profits.

REFERENCES

1. *Organizacija* obslugovuvannja u zakladah restorannogo gospodarstva : pidruch. [dlja vyshh. navch. zakl.] / [Mazaraki A. A., P'jatnyc'ka N. O., P'jatnyc'ka G. T. ta in.]; za red. N. O. P'jatnyc'koi'. — [2-ge vyd. pererob. ta dopov.]. — K. : Centr uchbovoi' l-ry, 2011. — 584 s.
2. *Frolova L. V.* Suchasnyj stan i tendencii' formuvannja rentabel'nosti v pidpryjemstvah restorannogo gospodarstva Donec'koi' oblasti // L. V. Frolova, L. Ju. Samusjeva // Vseukrai'ns'kyj nauk.-vyrob. zhurn. "Stalyj rozvytok ekonomiky". — 2011. — № 7. — S. 95—101.
3. *Varvarina N. M.* Strukturyzacija merezhi zakladiv restorannogo gospodarstva v suchasnyh umovah / N. M. Varvarina // Torgivlja i rynek Ukrai'ny : temat. zb. nauk. pr. — 2010. — Vyp. 30, T. 1. — S. 18—22.
4. *Panarina N. E.* Restorannoe hozjajstvo avtonomnoj respubliki Krym: sovremennoe sostojanie i perspektivy razvitija / N. E. Panarina, G. G. Ermolenko // Nauchnyj zhurn. "Kul'tura narodov Prichernomor'ja". — 2010. — № 179. — S. 102—106.
5. *Rozdribna* torgivlja Ivano-Frankivs'koi' oblasti : stat. zb. — Ivano-Frankivs'k : Golov. upr. stat. v Ivano-Frankivs'kij oblasti. — 2013. — 109 s.
6. *Indeksy* fizychnogo obsjagu rozdribnogo tovarooborotu pidpryjemstv za tovarnymy grupamy za 2012 rik : stat. bjul. — K. : Derzhavna sluzhba stat. Ukrai'ny, 2013. — 25 s.
7. *Merezha* rozdribnoi' torgivli ta restorannogo gospodarstva pidpryjemstv na 1 sichnja 2013 roku : stat. bjul. — K. : Derzhavna sluzhba stat. Ukrai'ny, 2013. — 118 s.
8. *Prodazh* i zapasy tovariv u torgovij merezhi ta merezhi restorannogo gospodarstva (I tom) za 2012 rik : stat. bjul. — K. : Derzhavna sluzhba stat. Ukrai'ny, 2013. — 45 s.
9. *Rozdribna* torgivlja Ukrai'ny u 2012 roci : stat. zb. — K. : Derzhavna sluzhba stat. Ukrai'ny, 2013. — 173 s.
10. *Statystychnyj* shhorichnyk Ivano-Frankivs'koi' oblasti za 2012 rik : stat. zb. — Ivano-Frankivs'k : Golov. upr. stat. v Ivano-Frankivs'kij oblasti. — 2013. — 534 s.
11. *Centr* jekonomicheskijh issledovanij "RIA-Analitika". — Rezhim dostupa : <http://ria.ru/research>.